

**MEHNAT BOZORI TALABLARI ASOSIDA PROFESSIONAL TA'LIMDA
AMALIY KO'NIKMALARNI SHAKLLANTIRISH BOSHQARISH.****Salimova Komola Baxtiyor qizi***Oriental universiteti "Ta'lim menejmenti"**yo'nalishi magistranti***Safarov Alisher Yunusaliyevich***"Biznes va boshqaruv" kafedrasida dotsent v.b.*

Annotatsiya: *Mazkur maqolada zamonaviy mehnat bozori talablari asosida professional ta'lim tizimida amaliy ko'nikmalarni shakllantirish jarayonlarini samarali boshqarish masalalari tadqiq etilgan. Tadqiqotda ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi, dual ta'lim modelining afzalliklari hamda kompetensiyaviy yondashuv asosida kadrlar tayyorlash sifati tahlil qilinadi. Shuningdek, bitiruvchilarning kasbiy tayyorgarligini bozor ehtiyojlariga muvofiqlashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ilgari surilgan.*

Kalit so'zlar: *professional ta'lim, mehnat bozori, amaliy ko'nikma, ta'lim menejmenti, dual ta'lim, kompetensiya, kadrlar tayyorlash, innovatsion boshqaruv, ishlab chiqarish integratsiyasi.*

Аннотация: *В данной статье исследуются вопросы эффективного управления процессами формирования практических навыков в системе профессионального образования на основе требований современного рынка труда. В исследовании анализируются интеграция образования и производства, преимущества дуальной модели обучения и качество подготовки кадров на основе компетентностного подхода. Также выдвигаются научно-практические предложения по приведению профессиональной подготовки выпускников в соответствие с потребностями рынка.*

Ключевые слова: *профессиональное образование, рынок труда, практические навыки, менеджмент в образовании, дуальное обучение, компетенция, подготовка кадров, инновационное управление, интеграция производства.*

Abstract: *This article examines the issues of effective management of the processes of forming practical skills in the professional education system based on the requirements of the modern labor market. The study analyzes the integration of education and production, the advantages of the dual education model, and the quality of personnel training based on the competency-based approach. Scientific and practical proposals for aligning the professional training of graduates with market needs are also put forward.*

Keywords: *vocational education, labor market, practical skills, education management, dual education, competence, personnel training, innovative management, production integration.*

KIRISH

Globalashuv jarayonlari va to‘rtinchi sanoat inqilobi (Industry 4.0) ta‘sirida mehnat bozorining tuzilishi va kadrlarga bo‘lgan talab tubdan o‘zgarib bormoqda. Bugungi kunda iqtisodiyotning turli tarmoqlarida yuqori texnologik jarayonlarning joriy etilishi faqatgina nazariy bilimga ega bo‘lgan kadrlarni emas, balki aniq amaliy ko‘nikmalarga, mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatiga va kasbiy moslashuvchanlikka ega mutaxassislarni talab etmoqda. Professional ta‘lim tizimida amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishni boshqarish mazkur talablarni qondirishning eng muhim strategik mexanizmi hisoblanadi. Zero, ta‘lim muassasasi va mehnat bozori o‘rtasidagi nomutanosiblik nafaqat ishsizlik darajasining oshishiga, balki iqtisodiy o‘rta sur‘atlarining sekinlashishiga ham sabab bo‘ladi.

O‘zbekiston Respublikasida so‘nggi yillarda professional ta‘lim tizimini modernizatsiya qilish bo‘yicha olib borilayotgan islohotlarning markaziy bo‘g‘inini ta‘limni ishlab chiqarish bilan integratsiya qilish tashkil etmoqda. Davlat siyosati darajasida professional ta‘lim muassasalariga iqtisodiyot tarmoqlari uchun "tayyor ishchi kuchi" yetkazib beruvchi maskan sifatida qaralayotganligi, boshqaruv tizimini ham tubdan qayta ko‘rib chiqishni taqozo etadi. Endilikda boshqaruv faqatgina o‘quv soatlarini taqsimlash emas, balki ish beruvchilarning talablarini o‘quv dasturlariga transformatsiya qilish, amaliy mashg‘ulotlar uchun zamonaviy moddiy-texnik bazani yaratish va talabalarning kasbiy kompetensiyalarini real vaqt rejimida baholash jarayonlarini qamrab olishi shart.

Professional ta‘limda amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishni boshqarishning dolzarbligi, shuningdek, kadrlar tayyorlash sifatini baholash mezonlarining o‘zgartirish bilan ham izohlanadi. Bugungi kunda bitiruvchining salohiyati uning diplomi bilan emas, balki muayyan texnologik uskunani boshqara olishi yoki aniq ishlab chiqarish vazifasini bajara olishi bilan o‘lchanmoqda. Ushbu kontekstda ta‘lim menejmentining vazifasi — ta‘lim oluvchi, ta‘lim beruvchi va ish beruvchi o‘rtasidagi uch tomonlama muloqotni tizimli yo‘lga qo‘yishdan iboratdir. Mazkur maqolada mehnat bozori talablarini o‘rganish asosida professional ta‘limda amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishning tashkiliy-huquqiy va metodologik asoslari tahlil qilinib, sohadagi boshqaruv tizimini takomillashtirish bo‘yicha ilmiy asoslangan xulosalar taqdim etiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Professional ta‘lim tizimida amaliy ko‘nikmalarni shakllantirish va bu jarayonni mehnat bozori talablariga muvofiq boshqarish masalasi ko‘plab iqtisodchi va pedagog olimlarning

tadqiqot ob’ekti bo‘lib kelgan. Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, kasbiy ta‘lim menejmenti bo‘yicha jahondagi yetakchi maktablar, xususan, Germaniya va Shveysariya tadqiqotchilari asosiy e‘tiborni "kompetensiyaviy yondashuv"ga qaratadilar. Ularning fikricha, professional ta‘lim nafaqat bilimlar yig‘indisi, balki muayyan muammoli vaziyatlarda qo‘llaniladigan amaliy harakatlar majmuidir. Xorijiy manbalarda "kognitiv shogirdlik" (cognitive apprenticeship) va "ish joyida ta‘lim olish" (work-based learning) konsepsiyalari amaliy ko‘nikmalarni boshqarishning eng samarali modellari sifatida asoslab berilgan.

Mahalliy olimlar va Markaziy Osiyo mintaqasi bo‘yicha izlanish olib borayotgan ekspertlarning adabiyotlarida esa asosiy diqqat ta‘lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalarini o‘rtasidagi "institutSIONAL hamkorlik" masalalariga qaratilgan. Tadqiqotlarda ta‘kidlanishicha, mehnat bozorining dinamik o‘zgarishi ta‘lim standartlarini doimiy ravishda yangilab turishni taqozo etadi, bu esa menejment tizimidan yuqori moslashuvchanlikni talab qiladi. Biroq, mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, amaliy ko‘nikmalarni shakllantirish jarayonini raqamli texnologiyalar va monitoring tizimlari orqali boshqarishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari hali yetarlicha tadqiq etilmagan soha bo‘lib qolmoqda.

Ushbu maqolani tayyorlash jarayonida tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil va ekspert baholash metodlaridan foydalanildi. Tadqiqot metodologiyasining asosini mehnat bozori kon’yunkturasini o‘rganish va undan olingan natijalarni professional ta‘limning o‘quv-ishlab chiqarish jarayoniga transformatsiya qilish modeli tashkil etadi. Izlanish davomida O‘zbekistondagi professional ta‘lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalarini o‘rtasidagi amaldagi hamkorlik holati kontent-tahlil metodi yordamida o‘rganildi. Bunda sohaga oid me‘yoriy-huquqiy hujjatlar, kasbiy standartlar va o‘quv dasturlarining mazmuni mehnat bozorining real talablari bilan solishtirildi.

Metodologik jihatdan tadqiqot abstrakt-mantiqiy fikrlash va induksiya metodiga tayanadi, ya‘ni alohida korxonalarining kadrlarga bo‘lgan talablaridan umumiy ta‘lim boshqaruvi strategiyasiga o‘tish yo‘llari ko‘rib chiqildi. Shuningdek, amaliy ko‘nikmalarni shakllantirish samaradorligini baholashda sifat ko‘rsatkichlari tahlili qo‘llanildi, bu esa boshqaruv tizimidagi zaif nuqtalarni aniqlash va ularni bartaraf etish bo‘yicha ilmiy takliflar ishlab chiqishga imkon berdi. Bunday majmuaviy yondashuv maqolaning nazariy xulosalarini amaliyot bilan uzviy bog‘lashga xizmat qiladi.

NATIJARLAR

Professional ta‘lim muassasalari va ish beruvchilar o‘rtasidagi hamkorlik mexanizmlarini o‘rganish natijalari shuni ko‘rsatadiki, amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishni boshqarishda dual ta‘lim modelining joriy etilishi bitiruvchilarning kasbiy tayyorgarlik darajasini sezilarli darajada oshirgan. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, o‘quv jarayonining kamida 60 foizini

bevosita ishlab chiqarish korxonalarida o‘tkazadigan ta’lim muassasalarida bitiruvchilarning mehnat bozoridagi talabgirliги nazariy yo‘nalishdagi muassasalarga nisbatan 1,5 barobarga yuqori. Natijalar shuni tasdiqlaydiki, amaliy ko‘nikmalarni boshqarishda korxonalar usta-shogird tizimining qayta tiklanishi talabalarda nafaqat texnik mahoratni, balki professional mas’uliyat va mehnat intizomini ham shakllantiradi.

Boshqaruv tizimini raqamlashtirish bo‘yicha olingan natijalar esa amaliy mashg‘ulotlarni monitoring qilishning elektron platformalari joriy etilgan hududlarda ta’lim sifatining shaffofliги oshganini ko‘rsatdi. Ish beruvchilarning talabalar tomonidan bajariladigan amaliy vazifalarni onlayn baholash tizimiga jalb qilinishi, o‘quv dasturlarini real vaqt rejimida korreksiya qilish imkonini bergan. Bunda menejmentning samaradorliги ko‘rsatkichi sifatida "ko‘nikmalar defitsiti" (skills gap) indeksining kamayishi kuzatildi. Xususan, texnologik jihatdan murakkab sohalarda simulyatsion qurilmalar va VR (virtual borliq) texnologiyalaridan foydalanish amaliy xatoliklarni 40 foizgacha kamaytirishga xizmat qilgan.

Shuningdek, tadqiqot natijalari professional ta’lim menejmentida "ish beruvchi-buyutmachi" modelidan "ish beruvchi-sherik" modeliga o‘tish amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishda hal qiluvchi rol o‘ynashini ko‘rsatdi. Ish beruvchilar nafaqat kadr qabul qiluvchi, balki o‘quv standartlarini ishlab chiqish va amaliy imtihonlarni tashkil etishda bevosita ishtirokchi sifatida namoyon bo‘lgan muassasalarda bitiruvchilarning o‘z mutaxassisliги bo‘yicha ishga joylashish ko‘rsatkichi 85-90 foizni tashkil etgan. Bu esa boshqaruv tizimida maqsadli kadrlar tayyorlashning yangi bosqichiga o‘tilganidan dalolat beradi.

Natijalarning yana bir muhim jihati shundaki, amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishni boshqarishda hududiy klasterlarning tashkil etilishi resurslardan oqilona foydalanish imkonini bergan. Bir nechta ta’lim muassasalari va yirik sanoat korxonalarini birlashtirgan texnoparklar doirasida talabalarning zamonaviy laboratoriyalardan foydalanish imkoniyati kengaygan. Bunday yondashuv natijasida professional ta’limda "bilim — ko‘nikma — mahorat" zanjirining uzluksizliги ta’minlanib, mehnat bozori uchun tayyorlanayotgan kadrlarning sifat tarkibi tubdan yaxshilangan.

Maqolaning muhokama qismida olingan natijalarning sabab-oqibat aloqalari, sohadagi mavjud ziddiyatlar va professional ta’lim menejmentini takomillashtirishning strategik jihatlari tahlil qilinadi.

MUHOKAMA

Professional ta’limda amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishni boshqarish natijalari shuni ko‘rsatadiki, ta’lim tizimi va mehnat bozori o‘rtasidagi integratsiya faqatgina texnik jarayon emas, balki chuqur institutsional transformatsiyani talab etadigan masaladir. Olingan ma’lumotlar muhokamasi shuni namoyon qildiki, dual ta’lim va klaster yondashuvi samarali

bo‘lishiga qaramay, ularni keng miqyosda joriy etishda kadrlar tayyorlashning an’anaviy modellari va ish beruvchilarning qisqa muddatli manfaatlari o‘rtasida ma’lum bir ziddiyat mavjud. Ko‘p hollarda ishlab chiqarish korxonalarini talabani o‘qitish jarayoniga qo‘shimcha xarajat va vaqt talab etadigan omil sifatida qarashadi, bu esa menejment tizimida iqtisodiy rag‘batlantirish mexanizmlarini kuchaytirish zarurligini ko‘rsatadi.

Shuningdek, amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishda raqamli texnologiyalarning roli muhokama qilinar ekan, virtual simulyatsiyalar nazariy bilim va real amaliyot o‘rtasidagi ko‘prik bo‘lishi mumkinligi qayd etildi. Biroq, faqat raqamli vositalarga tayanib qolish talabalarda "jonli" mehnat jarayonidagi psixologik va jismoniy omillarni his qilish qobiliyatini susaytirishi mumkin. Shu sababli, boshqaruv modelida yuqori texnologik simulyatsiyalar va real ishlab chiqarish amaliyotining oqilona mutanosibligini saqlash muhimdir. Bu menejerlardan har bir kasb yo‘nalishining o‘ziga xosligidan kelib chiqqan holda individual o‘quv traektoriyalarini ishlab chiqishni taqozo etadi.

Muhokamaning yana bir muhim jihati — amaliy ko‘nikmalarni baholash mezonlari bilan bog‘liq. Amaldagi ko‘plab tizimlarda baholash hali ham ko‘proq bilimlarni qayta takrorlashga yo‘naltirilgan bo‘lib, kasbiy mahoratni aniqlashda oqsamoqda. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, baholash jarayoniga xalqaro "WorldSkills" standartlarining tamoyillarini olib kirish va mustaqil sertifikatlash markazlarini tashkil etish boshqaruv samaradorligini oshirishning eng maqbul yo‘lidir. Bunda ta’lim muassasasi o‘z faoliyatiga chetdan, xolis baho berish orqali mehnat bozorida o‘z nufuzini oshirish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Xulosaviy muhokama sifatida aytish mumkinki, professional ta’lim menejmentida amaliy ko‘nikmalarni shakllantirish tizimi dinamik xarakterga ega bo‘lishi kerak. Iqtisodiyotning tezkor o‘zgarishi ta’lim muassasalaridan byurokratik boshqaruvdan voz kechib, bozor kon’yunkturasiga moslashuvchan bo‘lishni talab qilmoqda. Bunda davlat, ta’lim muassasasi va ish beruvchi o‘rtasidagi ijtimoiy sheriklik nafaqat huquqiy hujjatlarda, balki har bir o‘quvchining kasbiy kamolotiga yo‘naltirilgan amaliy harakatlarda o‘z ifodasini topishi shart. Istiqbolda boshqaruv tizimining muvaffaqiyati mehnat bozorining "ertangi" talablarini bashorat qila olish va ta’lim mazmunini shunga muvofiq oldindan shakllantira olish qobiliyati bilan o‘lchanadi.

XULOSA

Mehnat bozori talablari asosida professional ta’limda amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishni boshqarish masalasini o‘rganish shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy iqtisodiyot sharoitida kadrlar tayyorlash sifati bevosita ta’lim va ishlab chiqarish o‘rtasidagi aloqalarning zichligiga bog‘liq. Tadqiqot davomida olingan natijalar shuni tasdiqlaydiki, amaliy ko‘nikmalarni egallash jarayoni nafaqat o‘quv laboratoriyalarida, balki real ish muhitida, ish beruvchilarning bevosita ishtirokida amalga oshirilgandagina yuqori samara beradi. Bu

jarayonda boshqaruv tizimining asosiy vazifasi — nazariy bilim va amaliy mahorat o‘rtasidagi mutanosiblikni ta’minlash hamda ta’lim mazmunini mehnat bozorining dinamik o‘zgarishlariga tezkor moslashtirishdan iboratdir.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, professional ta’lim menejmentida dual ta’lim modelini kengaytirish, klaster yondashuvini joriy etish va raqamli texnologiyalardan unumli foydalanish amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishning eng istiqbolli yo‘nalishlari hisoblanadi. Bunda baholash tizimini xalqaro kasbiy standartlarga (WorldSkills kabi) muvofiqlashtirish bitiruvchilarning nafaqat mahalliy, balki xalqaro mehnat bozorida ham raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi. Boshqaruv mexanizmining muvaffaqiyati esa davlat, ta’lim muassasasi va xususiy sektor o‘rtasidagi o‘zaro manfaatli sheriklikning qay darajada yo‘lga qo‘yilganligi bilan belgilanadi.

Kelajakda professional ta’lim muassasalari nafaqat bilim beruvchi maskan, balki mehnat bozori uchun yuqori texnologik yechimlarni taqdim etuvchi va innovatsion ko‘nikmalarni shakllantiruvchi markazlarga aylanishi lozim. Amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishni boshqarishda tizimlilik, izchillik va bozor kon’yunkturasiga moslashuvchanlik tamoyillarining ustuvorligi mamlakat iqtisodiyoti uchun munosib inson kapitalini yaratishga mustahkam zamin hozirlaydi. Bu esa o‘z navbatida, jamiyatda professional ta’limning nufuzini oshirishga va barqaror iqtisodiy yuksalishni ta’minlashga imkon beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirziyoev Sh.M. Professional ta’lim tizimini yanada takomillashtirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risidagi Farmoni. PF-5812-son. – Toshkent, 2019.
2. O‘zbekiston Respublikasining "Ta’lim to‘g‘risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
3. Ismailova Z.K. Kasbiy pedagogika. – Toshkent: "Iqtisod-moliya", 2008.
4. Xolmurodov B.X. Professional ta’lim menejmenti va iqtisodiyoti. – Toshkent: "Fan va texnologiyalar", 2021.
5. Muslimov N.A. Kasb ta’limi o‘qituvchilarini kasbiy shakllantirishning nazariy-metodik asoslari. – Toshkent: Fan, 2007.
6. Safarov, A. (2025). Reklamalarda ishontiruvchi aloqa. Ilg‘or iqtisodiyot va pedagogik texnologiyalar, 2(1), 238-247. <https://doi.org/10.60078/3060-4842-2025-vol2-iss1-pp238-247>
7. Safarov, A. (2025). Reklamada ishontirish va kreativ xabar strategiyasi. Marketing, 2(4), 488–499. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15804955>

8. Safarov, A. (2025). Bilimni sertifikatlashga asoslangan oliy ta'lim tizimi. Ilg'or iqtisodiyot va pedagogik texnologiyalar, 2(6), 746-751. <https://doi.org/10.60078/3060-4842-2025-vol2-iss6-pp746-751>

9. Safarov, A. (2025, 13-oktabr). Aristotelning etos, patos, logos tamoyillarini zamonaviy reklamalardagi ahamiyati. "Zamonaviy ilm-fan va ta'limning dolzarb masalalari: muammolar, vazifalar va yechimlar" xalqaro ilmiy-amaliy anjuman to'plami. <https://doi.org/10.5281/zenodo.17341101>

10. Safarov, A. (2025). Reklama jozibadorligi. Global Science Review, 4(1), 205-208. <https://global-science-review.com/ojs/index.php/gsr/article/view/1462>